

Двата разказа — „Американското яйце“ и „Сламеният човек“ — принадлежат изцяло към реалистичните гротески на Св. Минков от 30-те години. Те са мост към сборниците „Автомати“ (1932) и „Дамата с рентгеновите очи“ (1934).

В „Американското яйце“ („Made in USA“ — в по-късна редакция) писателят за пръв път се появява в цялата си сила на сатирик. В този разказ за пръв път се срещахме със специфично минковската „американска“ тематика — за външния характер на буржоазната цивилизация и технокрация, чието скрито лице е жестока експлоатация и расова дискриминация, за фалшивия буржоазен филантропизъм, за превръщането на науката в лъженаука, бизнес и сензация, а на учения — в жалка марионетка. На новата проблематика съответствува и нова поетика — вече напълно оригинална, дори новаторска. От образната система до лексикалния материал — всичко представя един нов гротесков стил, в който смехът е заел централно място. Сменена е и гледната точка — това не е вече потопеният в диaboличните си видения и мрачни идеи автор, а интелектуален писател, който се е издигнал с мисълта си над злото и го поглежда отвисоко иронично-пренебрежително и същевременно с трудно прикривано безпокойство.

В разказа „Сламеният човек“ („Сламеният фелдфебел“) Минков се спира на разработваната вече от Влайков и Стаматов тема за буржоазната военщина, като намира оригинален подход към нея. За разлика от своите предшественици той не само избягва трагичната развързка, а по гротесково-сатиричен път побеждава злото. Св. Минковият войник отмъщава заради всички жертви на казармата в дотогавашната българска литература.

Този разказ е преход към характерната минковска тема за дехуманизацията и стандартизацията на личността в буржоазното общество, за марионетката. Той прави впечатление и с изключителната изобретателност, с волната и същевременно идейно мотивирана фантазия, с уелото смесване на планове на реалното и нереалното — характерни черти на гротесковия стил на Минков, утвърден малко по-късно в американските му разкази. В същност неограничената фантазия и свободните преходи между действителност и измислица са присъщи още на диaboличните му гротески с тая разлика, че там имат самоцелен характер, докато тук вече са натоварени със строго определени идейно-естетически функции.

Диaboлизмът оказва задържашо влияние върху творческото развитие на Светослав Минков, като го отклони за седем-осем години от истинското му призвание на писател-хуманист и реалист. Но, от друга страна, това влияние предопредели до голяма степен по-нататъшния му път на писател с гротесков стил на изображение.

ЕКАТЕРИНА НЕНЧЕВА

Луко Захариев

Не рози
сладкодъхни.
— Туберози
тежкодъхни
цъфтят
по моя път.

Авторката на тия необичайни за нашата поезия стихове е почти неизвестна на днешните читатели. Но в развоя на българската лирика тя има определени заслуги. Тя е първата значителна българска поетеса. Докато името на Елена Мутева се свързва с първите поетически опити на българската жена, Екатерина Ненчева е първата българка, която създава значимо поетическо дело. В женската лирика Екатерина Ненчева извърши това, което при мъжете вече беше направил Кирил Христов. И макар че талантите са неравностойни, тоя факт не омаловажава значението на Екатерина Ненчева като първожрица на женската любовна лирика у нас. Тя първа отмести вековния камък, който потискаше интимния свят на българката, нейната духовна свобода и чувственост. Онова, което беше тайна, което беше оградено с дебелите зидове на традицията, Екатерина Ненчева разкри и показва наяве в своите кратки и непристорени стихотворения. В тях заговори една разкрепостена душа, една езичница, която признава само бога на любовта. А за това се е изисквало голяма смелост и духовна сила. В едно от своите най-хубави стихотворения — „Серенада“ — поетесата изповядва:

Ела, безумец, изтръгни
признание — и с плам
на устните ми прилепни —
и пий нектар оттам.
Ела, безумец, изпъли
безумния си блян,
додето в сладостни мечти
духът ми е пиан.

В горните стихове действително има нещо кирилхристовско в рушенето на вековните прегради. Никоя жена преди Екатерина Ненчева не беше заявявала така открито и дръзко своето право на човешко щастие и обич. В стихотворението „Гледай, друже!“ срещахме пълно отдаване на мига и чувството. За младата поетеса не съществува нищо друго на света освен нейната любов. Тя е готова да отиде с любимия си накрая на земята, без да се бои и без да мисли за бъдещето:

И сами, съвсем сами, в морето,
нека лудо ни вълната понесе!
Все едно за нас, един до друг, където
ни вълната отнесе. . .

Отхвърлила лицемерието и притворството на еснафския морал, авторката с подкупваща искреност изповядва своите любовни трепети. Тя не се е побояла да посочи дори името на любимия си. Своята първа и единствена стихосбирка — „Снежинки“, 1909 г. — тя е посветила на Иван Харизанов — голямата обич на Ненчева, от която се раждат нейните поетични вълнения.

Трябва да отбележим обаче, че въпреки смелостта на Екатерина Ненчева при разкриването на своя интимен свят тя не надхвърля „свенливия реализъм“ на народната любовна песен, за който говори Пенчо Славейков. Защото тя е българка и чувства любовта като българка. В нейните стихове има някаква девствена чистота, която подкупва. Тя говори за възнемаването на духа, а не за желанията на тялото. Нейната обич е чисто духовно преживяване, в нея няма да открием зов за сетивни наслади, еротични желання и помисли. Нейният любим е един единствен и тя не може да го замени с никой. Ето какво е записала в дневника си Екатерина Ненчева на 14 август 1904 г. при изпращането на своята приятелка, жената на артиста Атанас Кирчев, за чужбина: „Тя беше много тъжна. Аз все пак ѝ съчувствувах, макар че ми беше трудно да се поставя на мястото на жена, която се разделя с обичния си мъж, дете и угрижена майка. . .“ Целият по-нататъшен живот на поетесата е потвърждение на тая мисъл. Ненчева е недостижима в своето любовно чувство, но това, както споменахме, е любов към един единствен. За нея е изключено да каже като Кирил Христов:

Живот, вълнения искам аз, вълнения!

Летете, буйни дни,
летете кат насъне вий пред мене!
Лудейте младини!

Тая вакханалия на чувството, тая жажда за любовни преめждия, тая променливост на желанията, която виждаме в неговите стихотворения „Прости!“, „Тишина“, „Черните очи“, „Химн“ и др., ѝ е непозната. Няма я и виталната неудържимост на Елисавета Багряна. Любовта на Екатерина Ненчева е детска, приглушена, осияна е с ореола на светостта. Само в няколко стихотворения, едно от които („Серенада“) вече цитирахме, има желание за физическа близост с любимия. Ето откъс от друго едно стихотворение:

Загълхна шум, среднощ е —
а образът мил още
не бяга от очи:
с десница ме обвива,
уста в уста ми впива
и трепетен мълча. . .

Но забележете, и в тия стихове има нещо платоническо. При нея е не самият любим, а неговият образ, който не я напуска и който „за радост и за мъка оставащے веден!“ Поетесата изживява своите любовни блянове насаме със себе си, откъсната от света и хората, в плен на своите натрапливи видения. Първите стихотворения от сборника „Снежинки“ са облянати от преклонение, надежда и вяра в любовта — събитието, което единствено осмисля живота на Екатерина Ненчева. Тая вяра е толкова силна, че замества дори и вярата в бога. Любовта ѝ поглъща всичко: „И чувствавам чужд за мене целий свят!“ — възкликва поетесата. Прекъснала връзките с околния свят, забравила и себе си дори, лирическата героиня на Екатерина Ненчева живее изключително с мисълта за онзи, който първи е смутил душата ѝ. Поетесата изповядва с открит глас своята обич. И няма сила, която би могла да победи тая обич. Но и самата тя е безсилна пред нея. Тя е доброволна пленница на любимия, пред когото благоговее. (Докато

при Багряна например любовта е свобода, а не пленничество.) В стиховете на Ненчева няма любовно притворство, няма коварство и гибелни страсти. В цялата ѝ поезия доминира едно чувство — чувството на обреченост пред олтара на любовта. Ненчева е от онези наши поети, които издигнаха изключително високи етични и нравствени еталони в любовната лирика.

Любовта на Екатерина Ненчева не е любов-щастие, а любов-страдание. Много малко са стиховете, в които има безметежно отдаване на мечтата и бляна. По-голямата част от поезията на Екатерина Ненчева изразява горест и болка, самотност и печал. Даже и в ония минути, когато смята, че е постигнала пълното сливане с любимия, съмнението, че все пак едва ли е възможно да бъде разбрана докрай, не я изоставя: „Когато самата аз се не разбирах — тогаз, тогаз дали ме ти разбра?“ Тя заявява, че любовта е изтезание за нея и че е невъзможно да се постигне трайно любовно щастие. Още ранните стихове на Екатерина Ненчева показват, че тя е певец на човешкото страдание. За друг поет следните стихове биха звучали само като поетическа декларация, но за нея те са жизнена съдба и откровение:

Мен майка с клетва ме роди:
да съм докрай игра на бури,
и знай — уви, едната смърт
на мъките ми край ще тури.

На нея „напев плачевен“ пращат ѝ бедите, въздишки разкъсват гърдта ѝ, а душата ѝ изгаря в скръб. Поетесата ни убеждава, че ако тя би могла да стори своя любим честит, би дала душата си на него, ако би могла да озари пътя му, сама би станала на плам. Но нейният живот е „подровен“, тя късно се е явила пред любимия и затова го моли да прости любовния ѝ взор, който е смутил неговото сърце („Да бих те аз честит сторила“). Много характерно за любовната лирика на Ненчева е стихотворението „О пак ли тъй въздишаш и гориш“. В него е цялата поетеса с „до смърт измъчвано сърце“, от което няма покой и което би трябвало да бъде изтръгнато, ако иска да намери мир. В друго стихотворение Екатерина Ненчева моли любимия си да не ѝ праща горещи погледи, да не хаби напразно любовен плам, защото тя не търси вече любов. Лек за нейната душа може да се намери само там, „където има мир навек“ („Недей ме с погледи гори“). А стихотворението „Не давай в монте ръце“ носи за мойте стихове на Хайне „Живота влюбен е в смъртта, а ти — ти в мен!“ Мисълта за смъртта се настанява твърде рано в стиховете на Екатерина Ненчева. Тая мисъл не е била някаква приумица, а едно трагично предчувствие, което дава тон на цялата ѝ лирика:

Грей тъжно бледната луна.
Смразени клюмнали ласта
Под ранната слана...
Веч стине и мечта —
в гръд ледена мъртвей.
... Как тъжно ми се пей!

Горните стихове са неочаквани за нашата поезия. Каква е тая поетеса, която се бои да вземе цветето от любимия, защото ще увехне от нейната горест, и която така спокойно заявява: „И моя труп безжизнен и студен в гроб тъмен тихо ще зарият.“ Още повече, че това не е поза, а истинско страдание, което не се изплаква в стихове.

В повечето от стихотворенията на Екатерина Ненчева обаче има нещо изкуствено и сантиментално, монотонно и равно — това отбелязват още първите ѝ рецензенти. Тия слабости ще подразнят особено съвременния читател. Поезията на Ненчева е доста еднообразна, в нея няма движение, богатство на тонове. Ненчева не познава дълбочината на поетическата страст, бляска на поетиче-